

УДК 371.132:796

О. І. Соколенко

**ТВОРЧІ ПЕДАГОГІЧНІ УМІННЯ ЯК ПРОФЕСІЙНА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ**

Глибокі соціально-політичні, духовні й економічні зміни, що відбуваються в сучасній Україні, спонукають до реформування системи освіти, метою якої є забезпечення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості. Вирішення визначених завдань безпосередньо пов'язане з удосконаленням професійної підготовки педагогічних кадрів. Саме тому в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики проголошено підготовку педагогів, здатних до творчої праці, професійного розвитку [10].

Відомо, що для того, щоб стати майстром, творцем, вчителем з фізичної культури потрібно оволодіти знаннями про закономірності педагогічного процесу, його глибинними основами й механізмами, оскільки учні пробачать своїм учителям і суворість, і сухість, і навіть, прискіпливість, але не пробачать поганого знання справи.

Отже, по-перше, для успішної педагогічної діяльності учителем фізичної культури потрібні глибокі професійні знання. По-друге, він має володіти досвідом професійної діяльності, який він здобув у процесі

професійно-практичної роботи. І, лише пройшовши ці два етапи, він може оволодіти досвідом творчої діяльності й придбати творчі вміння, здатний виявляти педагогічні проблеми, їх осмислювати й вирішувати.

Питання педагогічної творчості та творчого потенціалу фахівця досліджується у працях українських та зарубіжних фахівців (А. Алексюка, В. Бондаря, В. Буряка, Є. Бондаревської, М. Нікандрова, Я. Пономарьова, Н. Тализіної та ін.). Психолого-педагогічні аспекти проблеми творчих умінь знайшли відображення в публікаціях зарубіжних та українських учених (К. Гуревича, В. Зінченка, Ю. Мальованого, С. Максименка, О. Павлютенкова, О. Савченко, Р. Хмелюк, М. Янцура та ін.).

Вимоги до професійної компетентності педагогічних кадрів з фізичної культури в Україні узагальнено Н. Денисенко, А. Сущенко, Б. Шияном та ін.

Але, аналіз літературних джерел показав, що проблема формування творчих умінь як складової професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури залишається поза увагою дослідників. Тому мета нашого дослідження полягає у наданні характеристики педагогічних творчих умінь як професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

З метою розкриття сутності поняття «творчі вміння як професійна компетентність майбутніх вчителів» розглянемо декотрі сучасні підходи до визначення основних понять, що мають найбільше значення для нашого дослідження, а саме: «творчість», «уміння», «творчі вміння», «професійна компетентність».

Оскільки питання, пов'язані з дослідженням творчості особистості та творчості фахівця, знаходяться на стику багатьох понятійний апарат з даної проблеми не є усталеним та однозначним. П. Мейсбургер нараховує більше сотні різних трактувань поняття «творчість», що зустрічаються у наукових джерелах [8].

У Великому тлумачному словнику української мови термін «творчість» визначається як діяльність людини, що спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей; діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку; здатність творити [2].

На думку Г. Данилової, вміння припускає гарне орієнтування в нових умовах і виступає не як просте повторення того, що було засвоєно в минулому досвіді, а включає в себе момент творчості [4].

З точки зору педагогіки, уміння є найважливішим засобом успішної діяльності, показником професійної майстерності людини [5].

Творчі уміння – це реалізовані креативні здатності людини, результатом застосування яких є новий продукт професійної діяльності. Факт реалізації творчих умінь свідчить про переміщення особистості з лав потенційно творчої до дійсно такої.

Творчі вміння є категорією, що входить в більш загальне поняття педагогічні вміння.

Педагогічними вміннями називають сукупність практичних дій, що виконуються на засаді осмислення мети, принципів, умов, засобів, форм і методів організації роботи з учнями. Педагогічні уміння – це сукупність педагогічних дій, що послідовно розгортаються в зовнішньому або внутрішньому плані, частина з яких може бути автоматизована (навички), спрямованих на вирішення завдань розвитку гармонійної особистості та заснованих на відповідних теоретичних знаннях [1].

Таке розуміння сутності педагогічних умінь має прямий вихід в практику підготовки фахівця з фізичної культури. По-перше, воно визначає провідну роль теоретичних знань у становленні майбутніх вчителів з фізичної культури, а також єдність їхньої теоретичної та практичної підготовки. По-друге, націлює на формування в єдності умінь педагогічно мислити і педагогічно діяти, що виявляються відповідно як система ідеальних і система предметних дій. По-третє, підкреслює багаторівневий характер педагогічних умінь (від репродуктивного до творчого) і можливість їх вдосконалення шляхом автоматизації окремих дій.

Педагогічна творчість учителя фізкультури розглядається як перетворювальна діяльність, що спрямована на знаходження й застосування нових, більш ефективних засобів та методів зміцнення здоров'я й всебічний фізичний розвиток дітей з метою підготовки їх до життя, праці, захисту Батьківщини.

Творчий підхід до своєї справи – є необхідною умовою успішної роботи вчителя фізичної культури. Використання стандартних методів у його професійній діяльності недопустиме тому, що учні характеризуються своїми індивідуальними рисами, є неповторними особистостями. Кожний із учнів відрізняється від інших за станом здоров'я, рівнем фізичної підготовленості, ставленням до фізичної культури; організм, психіка, духовний світ школярів – безперервно розвиваються. За цих умов використання одного шаблонного методу стосовно до різних учнів гальмує їхній розвиток. Отже, загальні методи потрібно пристосовувати до індивідуальних особливостей школярів. Основу творчої діяльності вчителя фізичної культури становлять професійні знання, вміння та навички, що об'єднані в систему навчально-виховної роботи (технологію).

Творчу діяльність учителя фізичної культури можна розглядати з двох сторін – об'єктивну й суб'єктивну. З об'єктивної точки зору, вона характеризується такими, створеними учителем засобами, методами, формами організації оздоровчої, освітньої й виховної роботи, які раніше не застосовувалися в практиці інших учителів фізичної культури (винаходи, відкриття, раціоналізаторські вдосконалення).

Суб'єктивна сторона творчості відбивається у продуктах діяльності, що є новими тільки для конкретного вчителя, а в інших учителів вони вже існували й використовувалися.

За характером протікання психічних процесів об'єктивні й суб'єктивні сторони творчості нічим не відрізняються одна від одної. Учитель, який відкриває для себе раніше відкрите іншими, однак невідоме йому, є такою ж творчою особистістю, як і винахідник абсолютно нового продукту.

Професійна діяльність учителя фізичної культури може здійснюватися на двох рівнях: репродуктивно-творчому і власне творчому.

Репродуктивно-творча діяльність учителя спрямована на засвоєння й закріплення наявного досвіду роботи, набутого на даний момент іншими вчителями фізичної культури. Для цього педагогу необхідно докласти творчих зусиль – зрозуміти ідею досвіду, проаналізувати та узагальнити його елементи, пристосувати інший досвід до умов школи де працює.

Власне творчий рівень досягається у процесі знаходження оригінальних (тобто таких, що не входять до досвіду інших) засобів і методів розв'язання завдань фізичного виховання, створення нової системи навчальної й позакласної роботи з фізичної культури та ін.

При цьому, усі компоненти педагогічної діяльності (гностичний, проєктивно-конструктивний, організаційний, комунікативний) можуть бути удосконалені учителем, який творчо працює.

Найважливішою метою власне творчої діяльності вчителя фізичної культури є опрацювання нових методів навчання.

Через педагогічні уміння розкривається структура професійної компетентності педагога.

Професійна компетентність педагога, на думку Н. Гузій, це складноструктурована система теоретичних та практичних знань, що виступає основою відповідних видів компетентності педагога-професіонала [3].

Більш широко трактує зміст поняття професійної компетентності Л. Хоружа, яка зазначає, що професійна компетентність учителя не обмежується вузько професійними рамками. Вона пов'язана з розв'язанням широкого кола соціальних, культурологічних, психологічних, фізіологічних та інших проблем. Зміст професійної компетентності педагога, за Л. Хоружою, розкривається як сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, особистісних якостей учителя, діалектичний перебіг яких забезпечує ефективність та результативність педагогічної дії [6].

Професійну компетентність, як поняття та характеристику фахівця, застосовують до навчально-педагогічної праці вчителів різних напрямків і дисциплін, зокрема й до вчителя фізичної культури. На думку В. Кременя, компетентність вчителя фізичної культури виявляється у

здатності супроводжувати процес самопізнання, саморозвитку учня, динамізувати його відповідно до конкретних сутнісних задатків кожної дитини [5].

Б. Шиян зазначає, що для того, щоб учитель фізичної культури став майстром у розв'язанні педагогічних завдань, йому необхідно цілеспрямовано розвивати свої загальнопедагогічні й спеціальні (з урахуванням специфіки своєї професії) здібності, включаючи і рухові. На його думку, праця вчителя фізичної культури, незважаючи на велику питому вагу тут рухового компонента, є розумовою. Результати його професійної діяльності залежать, як й у вчителів інших дисциплін, головним чином, від широти і гнучкості розуму. Для того, щоб стати професіоналом, учитель фізичної культури повинен багато знати. Зокрема, він має оволодіти теорією навчання і виховання, знаннями предметів медико-біологічного циклу, теорією і методикою фізичного виховання, методикою застосування ТЗН, комп'ютерних технологій.

Вчений підкреслює, що педагогічна діяльність учителя реалізується сукупністю різноманітних дій в певних ситуаціях, що підпорядковані навчально-виховним цілям і спрямовані на вирішення конкретних педагогічних завдань [7].

Професійна компетентність учителя фізичної культури складається з низки компетенцій, які можуть бути об'єктивно спостережені, із певною точністю виміряні й цілеспрямовано сформовані в освітньо-професійному процесі.

Б. Шиян виділяє такі основні характеристики професійної компетентності вчителя фізичної культури:

- особистісно-гуманна орієнтація;
- здатність до системного бачення педагогічної реальності у сфері фізичної культури й системних дій у професійно-педагогічній ситуації;
- володіння сучасними педагогічними методиками (технологіями), що пов'язані з культурою комунікації, взаємодії з інформацією та її передачі учням;
- здатність до інтеграції вітчизняного, зарубіжного, історичного й сучасного інноваційного фізкультурно-оздоровчого досвіду;
- креативність у професійній сфері;
- наявність рефлексивної культури [7].

Компетентнісний підхід, на думку Б. Шияна, дає змогу реалізувати в освітньому процесі основні положення професійної підготовки вчителя фізичної культури:

- засвоєння й реалізація в професійній підготовці нормативів праці та поведінки, напрацьовані в процесі культурно-історичного розвитку суспільства;
- особистісно-професійний розвиток студента, який розглядається як результат установалення взаємозв'язку між двома лініями переходів: «повноцінна діяльність – повноцінний інтелект – повноцінна

особистість» та «повноцінна спільна діяльність – повноцінний колектив – повноцінна особистість»;

- наступність у формуванні різних рівнів самосвідомості особистості (професійної, духовної й фізичної), що обумовлюють становлення її світогляду;

- системну організацію навчально-виховного процесу, що передбачає виконання двох взаємообумовлених вимог: планомірне формування цілісної професійної діяльності й цілісної особистості, що визначає логіку розвитку засобів педагогічного управління життєдіяльності студентів; переходу «від загального до особистісного» при засвоєнні навчального змісту кожного рівня та підбору для окремого студента відповідного переліку навчальних і виховних ситуацій [7].

Очікуваний результат професійної підготовки студентів, обумовлений соціальним замовленням на підготовку компетентних учителів фізичної культури.

І. Іваній надає структурно-функціональну модель компетентнісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, яка складається із чотирьох взаємообумовлених блоків: управлінського, змістового, процесуального та результативного.

На його думку, управлінський блок уключає в себе визначення мети й завдань фізкультурної освіти фахівця, сформоване на основі системного аналізу професійної діяльності вчителя фізичної культури; визначення змісту освіти, здатного реалізувати поставлену мету. Основними завданнями компетентнісно-орієнтованої підготовки вчителя фізичної культури він вважає: 1) формування в майбутніх фахівців професійних знань; 2) опанування студентами необхідним комплексом педагогічних умінь і навичок; 3) засвоєння ними досвіду творчої педагогічної діяльності у сфері фізичної культури й спорту; 4) формування в студентів системи ціннісно-емоційних ставлень до педагогічної теорії, теорії фізичної культури, педагогічної діяльності й процесу підготовки до неї [9].

Розв'язання цих завдань із погляду компетентнісного підходу передбачає формування таких знань і вмінь: – узагальнених теоретичних знань про природу, здоров'я та професійну діяльність і зв'язків між ними. Основні функції цих знань – світоглядна підготовка; – уміння розуміти організаційну структуру професійної діяльності та інтегровану міждисциплінарну специфіку фізичної культури, її зв'язок із комплексом дисциплін соціально-гуманітарного й професійного блоків; – уміння оцінювати стандарти, навчальні плани та освітні методики з погляду впливу на фізичний і духовний аспекти здоров'я суб'єктів навчально-виховного процесу; – уміння надати оцінку екологічним, правовим, виробничим явищам (які вивчаються або трапляються в житті) із точки зору сучасної соціокультурної, фізкультурно-оздоровчої ситуації тощо.

Змістовий блок уключає ті елементи змісту фізкультурної освіти (дисципліни, теми, програмні питання тощо), що забезпечують його

спрямованість на формування професійно-особистісних компетенцій студентів. Важливо, щоб зміст фізкультурної освіти відбивав загальні цільові орієнтири студента й викладача, в його основу покладено духовно-фізичну сутність фізичної культури в єдності її соціокультурного й соматопсихічних компонентів при провідній ролі першого.

Процесуальний блок уключає цілісну систему видів діяльності, засобів і дій, що орієнтують студента на інтеграцію професійного, духовного й фізичного в його майбутній професійній діяльності. Це професійна за змістом і навчальна діяльність за формою реалізації через рольові й проєктивні методики моделювання педагогічної діяльності (контекстне навчання), що формує, удосконалює методичні вміння майбутнього вчителя, стимулює його до самоаналізу та професійного самовдосконалення.

Результативний блок він розглядає як ефективну, універсальну зовнішню оцінку студента, що характеризує здатність випускника до адаптації в змінних умовах навколишнього світу й підвищеній динамічності професійної діяльності [9].

Таким чином, творчі педагогічні вміння складають професійний контекст компетентнісної підготовки вчителя фізичної культури.

Подальшого наукового дослідження потребує компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, тому, він вимагає від учасників навчально-виховного процесу кардинально змінювати мету і вектор змісту вищої фізкультурної освіти: від передачі основних знань і вмінь предметного змісту до формування розвиненої особистості із життєвими й професійними компетенціями.

Список використаної літератури

- 1. Абакумова Н. Н.** Компетентностный подход в образовании: организация и диагностика / Н. Н. Абакумова, И. Ю. Малкова. – Томск. – 2007. – 234 с.
- 2. Великий** тлумачний словник української мови : [близько 40 000 слів] / Т. В. Ковальова. Харків : Фоліо, 2005. 767 с.
- 3. Гузій Н. В.** Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія / Н. В. Гузій. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с., с.43.
- 4. Данилова Г. С.** Акміологічна модель педагога в ХХІ столітті / Г. С. Данилова, Рідна школа, 2003, червень. – С. 6–9.
- 5. Кремень В. Г.** Система освіти в Україні: Сучасні тенденції і перспективи // Професійна освіта: педагогіка і психологія / За ред. Т. Левовицького, І. Вілш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – К. : Ченстохова, 2000. – С.11–31.
- 6. Педагогічна майстерність:** Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. В. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
- 7. Хоружа Л. Л.** Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / Л. Л. Хоружа. – К. – Інститут педагогіки АПН України, 2003 р. – 319 с.
- 8. Шиян Б. М.**

Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. / Шиян Б. М. // зб. наук. праць [«Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні»] – Рівне: Принт Хауз, 2001. – Вип.2. – С. 371–374. 9. **Meusburger P.** Milieus of Creativity: The Role of Places, Environments and Spatial Contexts / P. Meusburger, J. Funke, E. Wunder // Milieus of Creativity: An Interdisciplinary Approach to Spatiality of Creativity. Heidelberg : Springer. – 2009. – P. 201–218.; 10. **Ігор Іваній** Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури, [Електронний ресурс]. – <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2674/1/Ivanij.pdf>); 11. **Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті** [Електронний ресурс]. – http://teacherjournal.com.ua/attachments/10991_Доктрина.docx

Соколенко О. І. Творчі педагогічні вміння як професійна компетентність майбутнього вчителя фізичної культури

У статті на основі аналізу наукових праць надано стислу характеристику педагогічних творчих умінь як професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Творчі вміння – це реалізовані креативні здатності людини, результатом застосування яких є новий продукт професійної діяльності. Факт реалізації творчих умінь свідчить про переміщення особистості з лав потенційно творчої до дійсно такої.

Для успішної педагогічної діяльності учителю фізичної культури потрібні глибокі професійні знання. Він має володіти досвідом професійної діяльності, який він здобув у процесі професійно-практичної роботи. І, лише пройшовши ці два етапи, він може оволодіти досвідом творчої діяльності й придбати творчі вміння, здатний виявляти педагогічні проблеми, їх осмислювати й вирішувати.

Ключові слова: вміння, творчі вміння, педагогічні творчі вміння, професійна компетентність

Соколенко Е. И. Творческие педагогические умения как профессиональная компетентность будущего учителя физической культуры

В статье на основе анализа научной литературы предоставлено краткую характеристику педагогических творческих умений как профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры. Творческие умения – это реализованные креативные способности человека, результатом применения которых является новый продукт профессиональной деятельности.

Для успешной педагогической деятельности учителю физической культуры нужны глубокие профессиональные знания. Он должен обладать опытом профессиональной деятельности, которые он получил в процессе профессионально-практической деятельности. И, только пройдя эти два этапа, он может овладеть опытом творческой

деятельности и приобрести творческие умения, способен обнаруживать педагогические проблемы, их осмысливать и решать.

Ключевые слова: умение, творческие умения, педагогические творческие умения, профессиональная компетентность

Sokolenko O. Creative Pedagogical Skills as Professional Competence of Future Teachers of Physical Education

The article is based on analysis of scientific papers and provides brief description of teacher's creative skills as a professional competence of future teachers of physical education. Creative skills are implemented human creative abilities resulted to a new product of professional activity. The fact of implementation of creative abilities indicates transfer of the individual from the level of potential creativity to actual thereof.

For successful pedagogical activity, teachers of physical education require professional competencies. He must have professional experience gained during the professional and practical work. And only when he has passed through these two stages, he can acquire experience in creative activity and creative skills, is able to detect educational problems, interpret and solve thereof.

Educational creativity of teachers of physical education is seen as transforming activity aimed at finding and applying new and more effective tools and methods for strengthening of comprehensive health and physical development of children in order to prepare them for life, work, protection of the homeland.

A creative approach to their work is a prerequisite for successful work of future teacher of physical education.

Keywords: abilities, creative ability, teacher's creative skills, professional competence

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017 р.

Прийнята до друку 27.04.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.